

IDEALIAUS POINDUSTRINĖS GYVENVIETĖS MODELIO PAIEŠKOS: EKOKAIMŲ ATVEJIS

*Dalia Vidickienė, Živilė Gedminaitė-Raudonė, Rita Vilkė
Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas*

Anotacija

Straipsnyje pristatomas tyrimas, kuriame, naudojant atvejo studijos metodą, analizuojama Lietuvoje 20 metų veikiančio Melkio ekokaimo sukaupta geroji patirtis, kuria galėtų pasinaudoti kitų ekokaimų ar naujai statomų priemiesčių gyvenamųjų kvartalų steigėjai. Ekokaimas analizuojamas kaip tris dimensijas – dvasinę, ekologinę ir socialinę – turintis tyrimo objektas.

Pagrindiniai žodžiai: ekokaimas, poindustrinė visuomenė, dimensija, gyvenvietės.

Įvadas

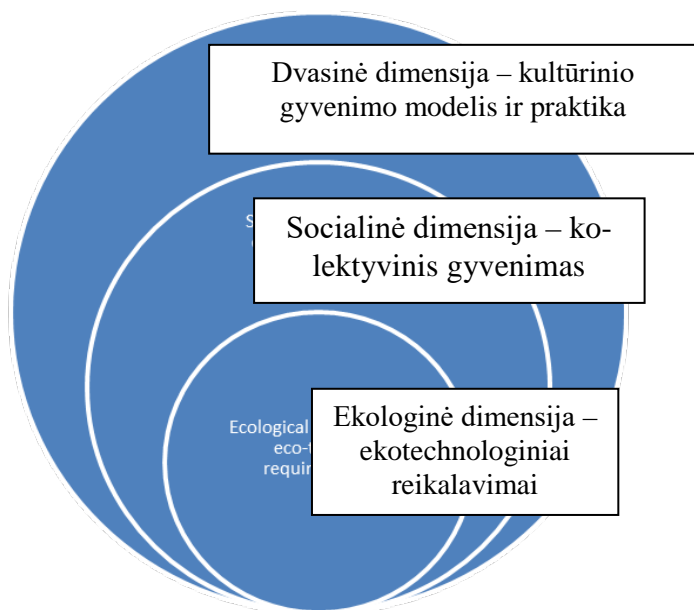
Poindustrinei visuomenei būdinga nuomonių įvairovė, todėl, priešingai nei industrinėje visuomenėje, nėra vieningo požiūrio į „pažangų“ gyvenimo būdą ir „idealią“ gyvenvietę. Atsižvelgdami į ekonominiame sistemoje ir visuomeniniame gyvenime vykstančius pokyčius, žmonės kelia naujus reikalavimus gyvenamajai vietai. Industrinėje eroje buvo siekiama, kad gyvenamoji vieta būtų kuo arčiau darbovietės. Kadangi tuo metu absoliuti dauguma kaimo namų ūkių pagrindiniu savo pajamų šaltiniu laikė veiklą žemės ūkyje, kaimiškosios gyvenvietės buvo formuojamos atsižvelgiant į žemdirbių poreikius. Kai kuriuose kaimiškuose regionuose pastačius pramonės įmonę, prie jos formuodavosi darbininkų gyvenvietė (Yust, Memken, 2000). Gyvenviečių išplanavimas ir vietos infrastruktūros objektai buvo maksimaliai pritaikyti prie ūkininkų arba pramonės įmonės veiklos ritmo ir specifikos. Poindustriniame visuomenės vystymosi etape gyvenamoji vieta ir pajamų gavimui skirta vieta dažnai nebesutampa (Vidickienė, Gedminaitė-Raudonė, 2011). Pastarąjį dešimtmetį išryškėjo tendencijos kurti naujas gyvenvietes Lietuvos kaimo vietovėse bei prie didžiųjų Lietuvos miestų. Dar 2011 metais Klaipėdoje vykusiame Urbanistikos forume paskelbta, kad miestai sparčiai tuštėja, o pastatyti nauji namai ne visiškai apgyvendinti, tuo tarpu priemiesčių zonos sparčiai plečiasi (Verkulevičiūtė-Kriukienė, Galinienė, 2014). Todėl kaimo gyvenviečių patrauklumą gyventi ir jų gyvybingumą vis labiau lemia nauji veiksniai.

Siekiant įgyvendinti idealios gyvenvietės viziją, pritaikytą prie poindustrinės visuomenės bruožų, XX a. pabaigoje ėmė kurtis ekokaimai. Netrukus atskiri sėkmingi eksperimentai davė pradžią ekokaimų judėjimui. Ekokaimų judėjimas plečiasi, kuriasi patirtimi besidalijantys tarptautiniai ir pasauliniai bendradarbiavimo tinklai. Vienas iš didžiausių tinklų Europoje, jungiančių ekokaimus, yra 1995 m. įkurtas globalus ekokaimų tinklas GEN (angl. *The Global Ecovillage Network GEN*), kurio tikslas – suburti ekologinių gyvenviečių (ekokaimų) iniciatyvas, siekiančias kurti darnią ir tausojančią gamtinius išteklius aplinką, didelį dėmesį skiriančią socialinių ryšių formavimui (Global Ecovillage Network Europe, 2016; Felicie, 2012).

Ekokaimų kūrimas Lietuvoje prasidėjo vėliau, XXI a. pradžioje. 2011 m. Lietuvoje buvo įsikūrę 10 ekokaimų, tačiau naujų iniciatyvų kurti ekokaimus pastaraisiais metais Lietuvoje vis daugėja. 2016 m. jau buvo įkurtas 41 ekokaimas, jų skaičius per 5 metus nuo 2011 m. išaugo net keturis kartus (daugiau informacijos internetinėje svetainėje <http://ekogyvenvietes.lt/>). Dauguma šių naujų gyvenviečių iniciatorių – jaunos šeimos, gyvenančios miestuose, norinčios keisti savo gyvenimo būdą bei aplinką, vietoj gyvenimo mieste renkantis gyvenimą kaime. Jie kuria naujas gyvenvietes pagal savo viziją, kurią iš anksto derina kartu su kitais būsimos gyvenvietės gyventojais, susitariant dėl reikalavimų gyvenamajai vietai, taisyklių ir normatyvų, kurių visi gyvenvietės gyventojai savanoriškai laikosi. Dauguma ekokaimų kuriami ant plyno lauko, tai leidžia ne tik susikurti norimą viešąją infrastruktūrą, bet ir suburti bendrus interesus ir vertybes turinčių vienminčių grupę. Daugumoje Lietuvos ekokaimų į pirmą vietą iškeliamas poreikis laikytis tokio gyvenimo būdo, kad jis būtų maksimaliai draugiškas gamtai, tačiau yra ekokaimų, kuriuose akcentuojamas gyventojų bendruomeniškumas, siekiant sukurti tokias savitarpio bendravimo tradicijas, kurios leistų padidinti kasdienio bendravimo laipsnį, skatintų vykdyti bendrus verslo projektus ir aktyviau teikti savitarpio pagalbą, pvz., Melkio ekokaimas. Siekiant kuo geresnio

interesų derinimo ir tarpusavio supratimo ekokaimų iniciatoriai nesiekia sparčiai didinti žmonių skaičių gyvenvietėje. Lietuvos ekokaimuose gyventojų skaičius svyruoja nuo 10 iki 40 gyventojų.

Analizuojant, kas imasi kurti ekokaimus, galima aptikti įvairiausiomis vertybėmis ir tikslais grindžiamų projektų, nes ekokaimo modelis priklauso nuo gyvenvietės iniciatorių motyvacijos ir vertybių. Įvairių ekokaimų steigėjų motyvų ir vertybių analizė rodo, kad gyvenvietės modelis turi tris dimensijas: dvasinę, ekologinę ir socialinę (žr. 1 pav.). (Vidickienė, 2014).

1 pav. Trys ekokaimo vizijos dimensijos

Ekokaimo ekologinės dimensijos vizija nusako pagrindines steigėjų ekologines vertybes ir tinkamus techninius jų įgyvendinimo būdus, priimant sprendimus dėl pastatų architektūros, naudojamų statybinių medžiagų, kaimo viešosios infrastruktūros ir veiklos, susijusios su fiziniais aplinkos pokyčiais ekokaimo teritorijoje tiekiant vandenį ir tvarkant nuotekas bei atliekas, apsirūpinant energija ir pan. bei poveikiu kitiems kaimo gyventojams, pvz., auginant gyvulius, užsiimant daug klientų pritraukiančiu verslu.

Ekokaimo socialinės dimensijos vizija apibrėžia norimą gyventojų bendrumo, kolektyviškumo lygį. Kai kurie ekokaimai nori gyventi tarsi viena didelė šeima, jų gyventojai dalijasi bendrais ištekliais, teikia tarpusavio pagalbą ir užsiima daugeliu bendrų veiklų. Kiti ekokaimai pirmenybę teikia individualiam gyvenimo būdai. Tokio ekokaimo gyventojai bendrauja tarsi geri kaimynai, organizuoja kai kuriuos tradicinius socialinius renginius ir susirinkimus, kuriuose aptaria ekokaimo vystymąsi, tačiau nesiekia praleisti didžiąją laiko dalį kartu.

Ekokaimo dvasinės dimensijos vizija turi atspindėti pagrindines dvasines steigėjų vertybes. Daugelis ekokaimų savo vizijos dvasinę dimensiją apibūdina labai bendromis formuluotėmis, išreiškiant tikslą gyventi santarvėje su Žeme ir visomis gyvomis būtybėmis. Kai kurie ekokaimai konkretizuoja savo dvasines vertybes, remdamiesi kuria nors filosofinėse teorijose aprašyta bendro supratimo apie pasaulį koncepcija, pvz., Rudolfo Stainerio ar Šri Aurobindo filosofija. Svarbia ekokaimo dvasinio gyvenimo stiprinimo priemone tampa ekokaimo kuriamos kultūrinės tradicijos, skatinančios gyventojų vidi-
nio pasaulio tobulėjimą ir kūrybiškumą.

Kol kas Lietuvoje vyrauja ekokaimai, besiremiantys „giminės sodybos“ koncepcija, išdėstyta V. Megre knygoje „Meilės erdvė“ ir kitose serijos „Skambantys kedrai“ knygose. Tačiau yra ir kitokių idealios ateities Lietuvos gyvenvietės vizijų turinčių ekokaimų. Vienas iš jų – Melkio ekokaimas. **Tyrimo tikslas** – taikant atvejo studijos metodą tyrimo metu išryškinti Melkio ekokaimo sukauptą gerą patirtį formuojant kiekvieną iš ekokaimo dimensijų. Daugelis ekokaimų steigėjų iš pradžių daugiausia dėmesio skiria vienai iš trijų dimensijų, ir tik vėliau, augant gyventojų skaičiui ir ėmus glaudžiau bendrauti su kitais ekokaimų judėjimo nariais, steigėjai ima formuoti kitas dvi dimensijas. Melkio ekokaimas kaip ganėtinai ilgą formavimosi kelią nuėjusi bendruomenė yra įgyvendinusi daug įdomių sprendimų, galinčių tapti sektinu pavyzdžiu formuojant kiekvieną iš trijų dimensijų.

Melkio ekokaimo patirtis kuriant naują postindustrinės visuomenės gyvenvietę Lietuvoje

Melkio ekokaimo kūrimas prasidėjo nuo *dvasinės dimensijos* apibrėžimo: atjauta, savitarpio pagalba, tolerancija, pakantumas. Šių vertybių puoselėjimas ir tikslingas realizavimas pirmaisiais metais po Lietuvos nepriklausomybės atstatymo buvo nelengvas uždavinys. Tuometiniuose Vilnijos kaimuose, viename iš kurių atgavusi žemę įsikūrė socialinių mokslų daktarė, profesorė Zinaida Gineitienė, vyravo jai nepriimtinos vertybės ir gyvenimo būdas. Todėl profesorė, vedama altruistinių tikslų, sumanė Vilniaus rajone, Maišiagalos seniūnijoje savo turimame 15 ha žemės sklype įkurti visiškai naujos kartos gyvenvietę – Melkio ekokaimą, kuriame būtų laikomasi iniciatorei artimų dvasinių idealų: čia turėjo vietą surasti ir jaunas, ir senas, gebantis ne tik imti, bet ir duoti, kuriantis savo žiniomis ir darbu, vertinantis bendruomeniškumą, ryšį su gamta ir tausojantis ją, o materialinių turtų ir lengvo uždarbio troškimą paliekantis už šios bendruomenės ribų.

Savo vertybines nuostatas ekokaimo gyventojai propaguoja ir aplinkinių gyvenviečių žmonėms bei plačiajai visuomenei. Nuo pat ekokaimo įkūrimo čia veikia kultūrinio paveldo darbo grupė, besirūpinanti vietovės istorijos išsaugojimu ir perteikimu jaunimui per ekokaime organizuojamas vasaros stovyklas, festivalius ir kitus socialinius ir kultūrinius renginius Kad Melkio ekokaimo vertybinės nuostatos nėra deklaratyvos, patvirtina ir ekonominiai sprendimai. Dauguma pasaulinio ekokaimų judėjimo dalyvių stengiasi naudoti etišką ekokaimo įkūrimo finansavimo būdą, ieškodami alternatyvų tradicinei bankų sistemai (socialiniai bankai, kredito unijos, mikrokreditas ir pan.) (Vidickienė, 2014). Šio principo laikosi ir Melkio bendruomenė. Iniciatorė dosniai dalijosi turima žeme: sudarė sąlygas nemokamai įsikurti jaunoms šeimoms (pirmiausia – jos globotiems našlaičiams), socialiai pažeidžiamoms gyventojų grupėms (ilgalaiškiams bedarbiams, buvusiems kaliniams, vienišoms motinoms), vienuolynui. Jaunoms šeimoms, neturintiems pakankamai finansinių išteklių įsikurti ir/arba nenorintiems ilgalaikių įsipareigojimų bankams, susijusių su nuolatinio gyvenamojo būsto įsigijimu, Melkio bendruomenėje ne tik nemokamai suteikiamas žemės plotas, bet ir sudaromos galimybės išmokti nebrangiai iš gamtinių medžiagų pasistatyti būstą, užsiauginti būtiniausių ekologiškų maisto produktų, ir, dirbant mieste, propaguoti ekologišką gyvenimo būdą. Per daugiau nei 20 metų Melkio ekokaimo gyvavimo metų, jo kūrimui ir vystymui nebuvo panaudota jokia stambi tikslinė valstybės finansinė parama. Visos veiklos buvo įgyvendinamos naudojant bendruomenės lyderės asmenines ir rėmėjų materialines ir nematerialines investicijas bei įvairių suinteresuotųjų savanorišką indėlį į bendrus projektus.

2016 m. Melkio ekokaime jau gyveno 35 šeimos, dauguma jų – su mažais vaikais. Pamatinių ekokaimo vertybių puoselėjimui ir perdavimui vaikams tapo būtina vaikų priežiūros ir ugdymo įstaiga. Susibūrus mokytojų, auklėtojų ir šiaip švietimu besidominčių tėvelių ratui, 2016 m. pradžioje pradėjo veiklą Melkio darželis. Tai jaukius namus gamtos apsuptyje primenantis vaikų klubas, kuriame dauguma veiklų vyksta lauke. Taip dar ankstyvoje vaikystėje pradedama mokyti pajauti harmonijos ir betarpiškos žmogaus sąsajos su gamta svarbą, ugdomi pagarbūs tarpusavio santykiai, mokomasi pasiekti bendrų susitarimų, jų laikytis. Globėjiškas auklėtojos dėmesys persipina su vaikų svajonėmis, nuotykiomis, pasakomis, žaidimais, mažais ritualais, muzika, šokiais, rateliais, dainomis, kurių dėka nuo mažens puoselėjami lietuvių liaudies papročiai ir tradicijos. Konstruktyviausiai dvasinė Melkio ekokaimo dimensija atsispindi 2016 m. rugsėjo 1 d. pradėjusioje veiklą Melkio mokykloje. Bendrąją ugdymo programą papildė mokyklos vertybinės nuostatos, glaudžiai susijusios su bendruomenės puoselėjimais permakultūros principais. Akcentuojamas dvasinis humanistinis požiūris į žmogų, pamokose taikant Š. Amonašvilio siūlomus humanistinės pedagogikos principus, pabrėžiančius, kad žmogus pirmiausia yra dvasinė esybė, iš prigimties siekianti augti, tobulėti, pažinti, siekti laisvės. Vaikų dėmesys sutelkiamas į gražaus ir gero pasaulio vaizdinį. Žinias stengiamasi perteikti širdies kalba, padedant atsiskleisti vaikų asmeninėms savybėms, skatinama ieškoti savo paskirties, ugdomas kilnumas, drąsa, atjauta, ištikimybė, tikslo siekimas, pagarba, kūrybingumas, įžvalga, atsakomybė ir išmintis. Gamta laikoma neatsiejama mokyklos dalimi - mokomasi ne tik mokyklos patalpose, bet ir natūralioje aplinkoje. Kasdien vyksta įvairūs užsiėmimai lauke, apylinkių miškuose ir pievose, bendruomenės narių sodybose Mokykloje vykdomi realūs, kartu su suaugusiais atliekami darbai bei projektai suteikia vaikams galimybę pasijusti visaverčiais bendruomenės nariais, brandina draugystę, padeda kaupti tikrąją gyvenimo patirtį, patikrinta ir įtvirtina įgytas teorines žinias, o tėveliai skatinami bendradarbiauti (www.melkys.lt).

Padaugėjus nuolatinių gyventojų buvo imtasi formuoti ekokaimo *socialinę dimensiją*. Melkio ekokaimo tikslu užkoduotos bendrumo, kolektyviškumo vertybės. Didžioji dalis veiklos skirta ne kaimo gyventojų gerovės didinimui, o daug platesniam tikslui - ekokaimų judėjimo idėjų įgyvendinimui ir sklaidai visuomenėje - įgyvendinti. Siekiant perduoti žinias visuomenei, buvo sukurtas bendradarbiavimo tinklas, kurį Melkio gyventojai vadina socialiniu klasteriu. Tai naujos kartos bendradarbiavimo mechanizmas – jūros žvaigždės tipo tinklo modelis, kuris, kūrėjų nuomone, labiausiai atitinka kaime vyraujančią draugiškumo atmosferą ir komandos dvasią (Vidickienė, 2014, p. 109-110). Jūros žvaigždės tinklas yra pagrįstas decentralizacijos principu, todėl vadovas (kaip ir jūros žvaigždei galva) nėra būtinas, o tinklo veiklas įgyvendina suburtos teminės darbo grupės (Brafman, Beckstrom, 2006). Kuriant Melkio ekokaimo tinklą steigėjai nuosekliai suformavo visus jūros žvaigždės principu pagrįsto tinklo elementus, kurių, kaip ir jūros žvaigždės rankų, turi būti penketas:

1. *Darbo grupės* (paremtos nehierarchine struktūra, visi dalyviai yra lygūs; Melkio bendruomenėje grupės pradeda kurtis tuo metu, kai idėjų generatorius pasiūlo naują idėją (pvz., 2011 metais buvo įkurta kanapių auginimo grupė, kurios nariai propaguoja tradicinio lietuviško augalo – kanapių – auginimą);

2. *Katalizatorius – idėjų generatorius* (šį vaidmenį tinkle dažniausiai atlieka Melkio ekokaimo įkūrėja, Z.Gineitienė, generuodama naujas idėjas ir jas perteikdama sukviestos naujos darbo grupės nariams, prašant išplėtoti ir pradėti įgyvendinti; kartais naujas idėjas pateikia kitų darbo grupių nariai ar nauji tinklo dalyviai);

3. *Bendra ideologija* (kiekviena Melkio ekokaimo tinklo darbo grupė turi savo ideologiją, kuri yra susijusi su įgyvendinama idėja, tačiau visos tinklo darbo grupės vadovaujasi bendra Melkio bendruomenės ideologija, kuri remiasi noru išsaugoti istorinio ir kultūrinio paveldo žinias ir perduoti jas iš kartos į kartą);

4. *Kitose organizacijose sukauptos patirties panaudojimas* (Melkio ekokaimo tinklo darbo grupių nariais yra įvairių nevyriausybinų organizacijų nariai, kurie neapsiriboja veikla savo organizacijoje, pvz., pastatų iš šiaudų ir molio grupei priklauso nemažai Šiaudinių namų statytojų asociacijos narių, kanapių auginimo grupei – Baltijos pluoštinių kultūrų *augintojų* ir perdirbėjų *asociacijos nariai*);

5. *Įgyvendintojai* (darbo grupės idėjų įgyvendintojai imasi visų reikiamų veiksmų, kad būtų įgyvendintos idėjų generatorių pasiūlytos iniciatyvos. Jais kai kada būna tik Melkio bendruomenės nariai, bet dažniausiai pasitelkiami ir žmonės iš išorės).

Pasirinkta organizacinė struktūra leido į tinklo veiklą sėkmingai įtraukti ne tik bendruomenės narius, bet ir pilietiškai nusiteikusius žmones iš visos Lietuvos: mokytojus ir universitetų dėstytojus, vienuolius, įvairių socialinių institucijų darbuotojus, verslininkus. Dauguma Melkio ekokaimo tinklo narių negyvena šiame kaime, tačiau dažnai čia lankosi. Tinklo narių nuomone, jūros žvaigždės tipo tinklas veikia daug efektyviau nei tradicinė hierarchiniu principu valdoma asociacija, turinti vadovą ir tarybą.

Pirmajame XXI a. dešimtmetyje Lietuvoje pradėjus plisti įvairioms retro-inovacijoms (statant pastatus iš molio ar šiaudų, atgaivinant pamirštus augalus (kanapės), auginant daržoves laikantis permakultūros principų ir t.t.), Melkio ekobendruomenė ėmėsi taikyti ir propaguoti šias technologijas, taip stiprindama kaimo *ekologinę dimensiją*. Pagal bendruomenės filosofiją, natūralūs vietovėje aptinkami gamtiniai išteklių yra pagrindinė medžiaga, iš kurios turi būti kuriama bendruomenės infrastruktūra. Melkio ekokaime besikuriančios jaunos šeimos būstus statosi senoviniu statybos būdu, panaudojant pigias ekologiškas medžiagas – molį, šiaudus, pjuvenas, kanapių pluoštą ir daugybę kitų vietovėje aptinkamų gamtos gėrybių ar specialiai šiam tikslui auginamų augalų. Pasak Z. Gineitienės, taip žmogus mokosi tapti gamtos draugu, o ne išnaudotoju. Ekologiniame ūkyje propaguojamas vietinių tradicinių augalų auginimas, pvz., kanapės, pritaikomos statybai, buičiai, maistui ir vaistams. Prie bendruomenės narių sveikos mitybos prisideda įvairūs ūkyje auginami gyvuliai (karvė, ožkos, avys) ir paukščiai. Melkio bendruomenė taip pat ieško labiau gamtai draugiškų būdų apsirūpinti kasdieniam gyvenimui reikalinga energija. Apsirūpinimo energija iš alternatyvių šaltinių klausimą mėginta spręsti atriokus žemės plotą jauniems studentams, sumaniusiems kurti įrangą saulės energijai išgauti ir naudoti buityje.

Išvados

Kiekvienas ekokaimas yra savitas ir turi tik jam būdingų bruožų. Tačiau tam tikra geroji patirtis, sukaupta per ekokaimo gyvavimo ciklą, gali tapti svarbiu žinių šaltiniu kitiems ekokaimams ir visai vi-

suomenei. Turimų žinių skleidimu turi būti suinteresuoti ir patys ekokaimai, nes tai svarbi jų tolesnės raidos sąlyga. Tapęs sukauptos patirties ir eksperimentuojant atrastų naujų žinių skleidimo centru, ekokaimas padeda savo gyventojams toliau tobulėti, nes atsiranda galimybė „mokyti mokant kitus“.

Lietuvoje ekokaimų judėjimo patirtis kol kas per mažai viešinama ir taikoma, nors ekokaimuose taikomi gyvenvietės išplanavimo, gyvenamųjų erdvių ir viešosios infrastruktūros objektų įrengimo bei visuomeninio gyvenimo organizavimo modeliai ar atskiri jų elementai gali būti plačiai pritaikyti didinant kaimų patrauklumą gyventi. Ekokaimų patirtis gali būti naudinga ne tik kuriant naujus ar plėtojant mažai gyventojų turinčius atokius kaimus, bet ir statant naujus gyvenamuosius kvartalus didžiųjų miestų pakraščiuose, nes kol kas šių kvartalų gyventojų svajonė apsiriboja noru gyventi name, įrengtame laikantis naujausių gamtai draugiškų technologijų, pastatytame statybinės kompanijos, ir stovinčiame gražioje vietoje panašių namų apsuptyje, nekeliant sau klausimo, kas bus mano kaimynai.

Taikant ekokaimų judėjimo patirtį atsiranda galimybė ne tik kritikuoti šiuo metu visuomenėje įsigalėjusį gyvenimo būdą kaip kenksmingą ekologinei ir socialinei situacijai planetoje, bet ir sukurti bei pasiūlyti visuomenei naujus būdus, kurie galėtų pakeisti šiuo metu įsigalėjusias energijos išgavimo, mitybos, žemės ūkio, gyvenamųjų namų statybos, teritorijų planavimo, švietimo ir kitas sistemas į labiau aplinkai draugiškus modelius.

Literatūros sąrašas

1. Brafman, O., Beckstrom, R. (2006). *Starfish and the Spider: The Unstoppable Power of Leaderless Organizations*. Portfolio, a member of Penguin Group Inc., USA.
2. EcoSpirit (2016). Melkio kaimo ekobendruomenė. Prieiga: <<http://ecospirit.lt/>>. [2016 09 06].
3. Ecovillages Project (2011-2012). Ekokaimai kaip darnios kaimiškųjų teritorijų raidos veiksnys. Prieiga: <<http://www.balticecovillages.eu/lt/apie-ekokaimus>>. [2016 09 05].
4. Felicie, A. (2012). Global ecovillage network. Newport: Salve Regina University.
5. Global Ecovillage Network Europe (2016). Prieiga: <<http://gen-europe.org/home/history/index.htm>>. [2016 10 31]
6. Informacija apie ekokaimų skaičių Lietuvoje (2016). Prieiga: <<http://ekogyvenvietes.lt/>>. [2016 09 05].
7. Yust, B.L. ir Memken, J.A. (2000). Housing as an indicator of rural vitality: The methodology // *Housing and Society*. Vol. 27: 7–15.
8. Megre V. (2015). Meilės erdvė. Baltosios gulbės.
9. Melkio mokykla (2016). *Melkio mokykla*. Prieiga: <<http://www.melkys.lt/index.html>>. [2016 09 05].
10. Verkulevičiūtė-Kriukienė, D., ir Galinienė, J. (2014). Klaipėdos miesto ir priemiesčio zonų gyventojų skaičiaus kaita ir gyvenviečių plėtra // *Tiltai*. Vol. 2(2014): 75–88.
11. Vidickienė ir kt. (2014). Kaip susikurti harmoningą gyvenimą? Įkvepiančios istorijos iš ekokaimų patirties. Vilnius: BMK leidykla.
12. Vidickienė, D., Gedminaitė-Raudonė, Ž. (2011). Lietuvos regionų klasifikavimas pagal kaimiškumą, remiantis atokumo kriterijumi // *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. Vol. 4(24): 51–59.